

Використання ігрової діяльності у формуванні моральних якостей молодших школярів

*Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди
(м. Переяслав-Хмельницький)*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема морального становлення молодого покоління постійно перебуває в центрі уваги науковців різних часів.

До різних аспектів проблеми морального виховання зверталися Г. Сковорода, М. Бердяєв, М. Драгоманов, О. Духнович, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, І. Стешенко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький та ін.

Теоретичні основи виховання у школярі моральних якостей, з'ясування їх суті й умов формування знайшли висвітлення у працях І. Беха, Є. С. Вільчковського, Л. Божович, В. Старшинського, А. Демчишина зі співавторами, О. Кононко, В. Оржеховської, О. Скрипченка та інших учених [1–3].

Зокрема, дослідження І. Беха, О. Матвієнко, Л. Степаненко, К. Черної та ін. показують, що в молодшому шкільному віці формуються найпростіші моральні якості особистості, основою яких є звички, вироблені в результаті багаторазового повторення одних і тих же моральних дій та вчинків. Оскільки особистість молодшого школяра розвивається й постійно зазнає не тільки формуючого впливу умов зовнішнього середовища, а й різноманіття цілеспрямованих виховних дій, то змінюється і психічна структура моральних якостей, що відповідним чином проявляється в поведінці та діяльності учнів [1; 6; 7; 9].

Пошук ефективних шляхів виховання морально й духовно досконалої особистості є в наш час важливою справою, адже процес виховання особистості – явище багатомірне; воно визначається впливами різного ступеня широти: від найбільш загальних, соціальних чинників до індивідуальних, вузько сформованих.

У цьому плані туристсько-краєзнавча діяльність, як вважають Т. Грицишина, О. Тімець, С. Фокін, сприяє удосконаленню навчально-виховного процесу школи і позашкільних закладів. Із психолого-педагогічної точки зору туристсько-краєзнавчу роботу можна розглядати як *рухливу гру*, яка впливає на особистість дитини через форми своєї організації, міжособистісні стосунки та інші об'єктивні та суб'єктивні чинники [4; 7; 9].

Вивчення й аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема формування моральних якостей підрастаючих поколінь завжди викликала підвищений інтерес науковців, методистів, педагогів. На сьогодні накопичений певний досвід морального виховання учнівської молоді, проте проблема формування моральних якостей учнів початкових класів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності не була предметом спеціального вивчення і залишається актуальною в цей час.

Мета дослідження – визначити ефективність впливу ігрової діяльності на формування моральних якостей молодших школярів.

Завдання дослідження: дослідити значення ігрової діяльності у формуванні моральних якостей молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Експериментальна методика щодо формування моральних якостей молодших школярів передбачала такі форми організації туристсько-краєзнавчої роботи: прогулянки, екскурсії, одно- і дводенні походи, подорожі рідним краєм, шкільні й міські змагання-конкурси і свята, під час яких значна увага надавалася *ігровій діяльності*, в ході якої учні набували необхідних практичних умінь та навичок моральної поведінки. Так, під час сюжетно-рольових ігор морального спрямування учні виступали активними творцями ігрового процесу, спрямованого на моральне вдосконалення. Окрім того, під час ігор школярі почували себе вільно й комфортно. Причому це стосувалося всіх учнів, які мали різні психологічні особливості (здібних і не дуже, активних і пасивних). У процесі гри навіть інтелектуально пасивна дитина була в змозі виконати таке завдання, яке їй важко давалося у звичайній життєвій ситуації, оскільки тут не існу-

вало “жорсткої смуги оцінювання”, а отже, знижувалася його тривожність, напруження, негативне ставлення до моральної діяльності.

Роль сюжетно-рольових ігор у формуванні моральних якостей учнів визначалася багатьма об'єктивними і суб'єктивними чинниками. Але саме участь у грі ще не сприяла набуттю необхідних якостей, розвитку її емоційно-почуттєвої сфери, вмінню виявляти своє, глибоко усвідомлене на особистому рівні ставлення. Створювали спеціальні умови, які забезпечували необхідний виховний вплив на молодших школярів.

Функції гри та розгортання сюжету детермінувалися ігровими правилами. Між роллю, ігровими діями і правилами будь-якої сюжетно-рольової гри існують певні взаємозв'язки, за допомогою яких здійснювалася корекція тих чи інших недоліків, формувалися необхідні якості. Спостереження за поведінкою учнів, дозволили проаналізувати процес засвоєння моральних норм поведінки, наприклад того, як треба допомагати іншим у спільній діяльності.

Невід'ємною умовою ефективного впливу гри, досягнення необхідної мети була активна позиція кожного її учасника. Мається на увазі не престижність чи непрестижність ролі, не її позитивний чи негативний зміст, а те, що кожен учень повинен відчувати себе повноцінною і незамінною дійовою особою ігрової ситуації, її творцем. Якщо кожен учасник гри дотримується цієї умови, то її поведінка стає не просто проявом “рольового образу”, а свідченням ставлення до себе й до інших. Таким чином, гра виступала не тільки як чинник дотримання певних правил поведінки, а й вияв того чи іншого морального ставлення (доброти, чуйності, бережливості, відповідальності). Отже, учень, входячи в ігровий образ, відчував такі ж самі переживання.

Для учнів експериментальної групи були розроблені комплекси рухливих ігор із туристським та краєзнавчим напрямками, що мали на меті вирішувати важливі завдання як фізичного виховання, так і з морально-вольового вдосконалення. У рухливих іграх найбільш вільно та яскраво проявляються індивідуальні особливості учнів, формуються їхні особистісні якості. Активна участь в іграх, прояв ініціативи притаманні самому характеру ігрової діяльності, в яку школярі вносять елементи самодіяльності, намагаються застосовувати засвоєні знання і способи дій в ігрових ситуаціях. До таких ігор можна віднести: “Слідопити”, “Захист мосту”, “Точний окомір”, “Знайди предмет” та ін. У цьому випадку йдеться про досвід колективної діяльності, досвід взаємодії та досвід участі. Це стосувалося як виконання певних дій (ходіння по жердині, страховка і само страховка, підтримка), так і взаємодії (досягнення згоди, взаємна підтримка, колективна розробка плану дій), особистої участі (подолання страху, усвідомлений вибір, досвід подолання).

Належна організація ігрової діяльності, природне введення у виховний процес зумовлювали зміну позиції школяра. У грі він був суб'єктом діяльності, активним її учасником, завдяки якій мав можливість оволодіти новими знаннями і вміннями продуктивного їх застосування. Пояснюється це тим, що, взявши на себе певну роль, учень для досягнення ігрової мети повинен взаємодіяти з партнерами, співвідносити свої дії з діями інших дітей, вміти вислухати і зрозуміти іншого, висловлювати свою думку, враховувати побажання інших учасників гри. Ось чому, незалежно від позиції (лідер, виконавець, спостерігач), кожен учасник ігрових взаємин повинен був бачити в іншому рівного співучасника творчої діяльності. У процесі такої взаємодії, діалогу відбувався обмін знаннями, вміннями, які були необхідними для досягнення ігрової та виховної мети.

Висновки. У ході дослідницько-експериментальної роботи ми дійшли висновку, що з метою актуалізації емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до себе як до суб'єктів моральних відносин і переживань треба намагатися організувати їхній практичний досвід таким чином, щоб: активність кожного учня стала об'єктом оцінки, з одного боку, інших дітей і водночас джерелом його моральних переживань; школяр прагнув порівняти себе в моральному відношенні з іншими учнями; створювалися сприятливі психологічні умови для оцінювання дітьми власних вчинків.

Розв'язання цих завдань викликали певні труднощі й потребували спеціальної уваги. Тому на першому етапі проведення ігрових методик із метою формування в молодших школярів відповідних моральних якостей їм надавалася допомога у формі керівництва їхніми діями, навчання способів вияву адекватних емоційних почуттів, спрямування їх до правильної, моральної поведінки.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади.– К.: Либідь, 2003.– 344 с.
2. Вільчковський Є. С., Старшинський В. І. Рухливі ігри в школі.– К.: Рад. шк., 1971.
3. Демчишин А. П., Артюх З. М., Демчишин В. А., Фалес І. Г. Рухливі та спортивні ігри в школі: Посіб. для вчителя.– К.: Освіта, 1992.
4. Грицишина Т. Краєзнавчо-туристична діяльність як складова виховного процесу //Дошкільне виховання.– 2000.– № 9.– С. 8–9.
5. Матвієнко О. В. Основи виховання моралі у молодших школярів.– К.: Стилос, 1999.– 232 с.
6. Степаненко С. Моральне виховання молодших школярів у позакласній роботі // Школа першого ступеня: теорія і практика: Зб. наук. пр. Переяслав-Хмельн. держ. пед. ун-ту ім. Григорія Сковороди.– Вип. 7.– Переяслав-Хмельницький, 2002.– С. 11–118.
7. Тімець О. В. Краєзнавство і туризм.– К.: Знання, 1999.– 120 с.
8. Чорна К. І. Основні проблеми та напрями виховання молодого громадянина незалежної України // Нові технології виховання.– К., 1995.– С. 28–32.
9. Фокін С. Деякі аспекти морального виховання в туристсько-краєзнавчій діяльності // Краєзнавство, географія, туризм.– 2002.– № 23.– С. 14–15.

Анотації

У статті на основі аналізу літературних джерел і проведеного дослідження визначено вплив ігрової діяльності на формування моральних якостей молодших школярів.

Ключові слова: *формування моральних якостей, молодші школярі, ігрова діяльність.*

В статье на основании анализа литературных источников и проведенного исследования определено влияние игровой деятельности на формирование нравственных качеств младших школьников.

Ключевые слова: *формирования нравственных качеств, младшие школьники, игровая деятельность.*

In the article on the basis of analysis of literary sources and conducted research influence of playing activity on forming of moral qualities of children of junior school is definite.

Key words: *forming of moral qualities, children of junior school, playing dyatelnost.*